

libertas in legibus, honos in iudiciis & æquitate magistratus, & res familiares in pace, omni ratione otium tenere debetis. Nam, si ii, qui propter desidiam in otio vivunt, tamen in sua turpi inertia capiunt voluptatem: sub ipso otio, quo vos fortunam regitis, si hunc statum, quem habetis, esse meliorem non ignoratis, non ut quasitum, sed vita partum otium teneritis⁵². Quod ego & concordia, quam mihi constitui cum collega, invidiosissimis iis hominibus, quos in consulatu inimicos esse⁵³ & animis⁵⁴ & corporis actibus⁵⁵ providi, omnibus prospexi sane, & revocavi. Idem tribunis plebis denuntiavi, quid turbulenti, me consule, constarent. Summum & firmissimum est illud communibus fortunis præsidium, Quirites, ut, quales vos hodierno die maxima concione mihi pro salute vestra præbuitis, tales reliquis temporibus populo Romano præbeatis. Pro certo polliceor hoc vobis atque confirmo, me esse perfecturum, ut jam tandem illi, qui honori inviderunt meo, tamen vos universos in consule deligendo plurimum vidisse fateantur.

movetur, stellasque allata est. Suffragiis autem privabantur a Nullo, ut huius orationis initio disputatum est. Idem.

⁵² *Non ut quasitum, sed partum otium teneritis.]* Hoc quoque tam magnum vulnus est, ut illi mederi me ingenuè fatear. non potuisse. Sunt tamen qui partim ex ingenio, partim auxilio veterum librorum pro, *Non ut quasitum, legant, Non ignavia quasitum, sed vita partum.* Alii illud retinentes, & de hoc hæsitantes corrigunt, *Non ut quasitum, sed ut partum otium.* Laurecavius.

⁵³ *Quos in consulatu inimicos esse.]* Hos ad sensus explendos multa desiderantur. Videntur autem commemorare, quæ ipse pro rep. comparavit: hoc modo: Ego ne quid resp. detrimenti accipere posset, & animi & corporis actibus providi. Omnibus prospexi sane, & veterem defendendæ rep. rationem revocavi. Idem tribunis pl. denuntiavi, ne quid turbulenti, me consule, constarent. Aut alia ejusmodi, quæ sibi quisque fingere poterit. Difficile est autem in tantis tenebris lucem videre, & in tam depravatis rebus, quid verum sit cognoscere, ubi veteres libri aut deficiunt, aut scripturam parum probabilem habent. In quibusdam libris, quos mihi vi-

dere contigit, scriptum est, *Prospexi sane, & revocavi.* In Egnatiano, *Sane & revocavi.* Ut conjecturæ locus mihi non videatur, legere tamen: *Denuntiavi ne quid, particula negandi, quæ in omnibus libris impressis defecerat, addita; sic enim postulat sententia, ut dubitari nullo modo possit, quin desideretur. Idem. Vetus liber, quor vos in consulatu. Fortasse, quos video in consulatu. Hæc postrema pars inquinata misere est in omnibus libris. Turnebus.*

⁵⁴ *Et animis, &.]* Hoc referri debet non ad *quos in consulatu* (ac proinde videt, aut aliquid tale desidero) sed ad *& concordia*, hoc modo, *Quod, otium & concordia cum collega.* Idem.

⁵⁵ *Corporis actibus.]* Illud *actibus* valde suspectum est & adulterinum, neque in hoc genere *actum* dicere Cicero solet. Nam quod afferunt ex lib. i. de Leg. *Sed etiam in privis actibus insignis est humani generis similitudo, irreceptum est & notum pro privatis.* Ego hic legendum esse censeam, *& animi & corporis actibus*, id est, omni ratione, omnibus modis. Sic Plautus dixit: *Si agitant in te actus animi; & Sallustius: Varias esse animi actus. Idem.*

D E

D E
L E G E A G R A R I A .

A D P O P U L U M .

O R A T I O X V I I .

A R G U M E N T U M .

*V*ide Argumentum Orationi primæ de lege agraria præmissum. De hac brevissima Oratione Cicero ad Attic. lib. II. epist. 1.

I. **IMMODIUS** fecissent tribuni plebis, Quirites, si, quæ apud vos de me deferunt, ea coram potius, me præsentem, dixissent. Nam & æquitatem vestræ disceptationis, & consuetudinem superiorum, & jus suæ potestatis retinuissem. Sed quoniam adhuc præsens certamen contentionemque fugerunt, nunc, si videtur eis, in meam concionem prodeant, & quo provocati a me venire noluerunt, revocati saltem revertantur.

Video quosdam, Quirites, strepitu significare nescio quid, & non eisdem vultus, quos proxima mea concione præbuerunt, in hanc concionem mihi retulisse. Quare a vobis, qui nihil de me credidistis, ut eam voluntatem, quam semper habuistis erga me, retineatis, peto: a vobis autem, quos leviter immutatos esse sentio, parvam exigui temporis usuram bonæ de me opinionis postulo, ut eam, si quæ dixero, vobis probabo, perpetuo retineatis; sin aliter, hoc ipso in loco depositam atque abjectam relinquatis.

Completi sunt animi, aureque vestræ, Quirites, me gratifican-

¹ *Qui nihil de me credidistis.]* Qui fidem bonorum plebis, Turnebus. non habuistis delationi & criminationi tri-

ficantem septem tyrannis², ceterisque Syllanarum assignationum possessoribus, Agrariae legi & commodis vestris obistere. Hæc si qui crediderunt, illud prius crediderint necesse est, hac lege Agraria, quæ promulgata sit, adimi Syllanos agros, vobisque dividi, aut denique minui privatorum possessiones, ut in eas vos deducamini. Si ostendo, non modo non adimi cuiquam glebam de Syllanis agris, sed etiam genus id agrorum, certo capite legis impudentissime confirmari atque sanciri: si doceo, agris his, qui a Sylla sunt dati, sic diligenter Rullum sua lege consulere, ut facile appareat, eam legem, non a vestrorum commodorum patrono, sed a Valgii genero³ esse conscriptam: num quid est causæ, Quirites, quin illa criminatione, qua in me absentem usus est, non solum meam, sed etiam vestram diligentiam, prudentiamque despe- xerit?

II. Caput est legis XL, de quo ego consulto, Quirites, neque apud vos ante feci mentionem, ne aut refricare obdumtam jam reipublicæ cicatricem viderem, aut aliquid alienissimo tempore novæ disensionis commovere. Neque vero nunc ideo disputabo, quod hunc statum reipublicæ non magnopere defendendum putem: præsertim qui otii & concordiaæ patronum me in hunc annum reipublicæ professus sim: sed ut doceam Rullum posthac in his saltem tacere rebus, in quibus, de se & de suis factis taceri velit.

Omnium legum iniquissimam, dissimillimamque legis, esse arbitror eam, quam L. Flaccus⁴, interrex, de Sylla tulit, ut omnia, quæcumque ille fecisset, essent rata. Nam cum cæteris in civitatibus, tyrannis institutis, leges omnes extinguantur atque tollantur, hic reipublicæ tyrannum lege constituit. Est in-
scripsit. Idem.

² *Septem tyrannis*] Indicat septem homines maxime locupletes ex possessionibus Syllanæ assignationis, quos *ὀψιθεταί* tyrannos vocat. *Assignationes* autem hoc loco agri a Sylla assignati dicuntur, iis, qui ipsam fecerunt contra Marium arma tulerant. *Lauro-dæ.*

³ *A Valgii genero*] Id est, Rullum; non quatenus tribunus pl. est, sed quatenus gener Valgii, hanc legem excogitasse, & con-

⁴ *L. Flaccus*] Fuit interrex L. Flaccus cum consulibus C. Marius C. Maecius VII. consulibus F. Præneste per Q. Lucretiam, Cn. Papirius; Cn. F. Carbo III. per Cn. Pompejum Syllanos duces occisi essent, ac resp. sine consulibus esset, & placuisset ferentis interregem prodi, qui comitia subrogandis consulis, haberet. *Idem.*

invidiosa lex, sicut dixi: veruntamen habet excusationem. Non enim videtur hominis lex esse, sed temporis.

Quid, si est hæc multo impudentior? Nam Valeria lege, Corneliiisque legibus eripitur, cum datur: conjugitur impudens gratificatio cum acerba injuria: sed tamen habet in illis legibus spem nonnullam ille, cui ademptus est: aliquem scrupulum⁵, cui datus est. Rulli cautio est hæc, *Quæ post C. Marium, Cn. Papirium, consules*. Quam procul a suspitione fugit, quod eos consules, qui adversarii Syllæ maxime fuerunt, potissimum nominavit? Si enim Syllam dictatorem nominasset: perspicuum fore, & invidiosum, arbitratus est. Sed quem vestrum tam tardo ingenio fore putavit, cui post eos consules, Syllam dictatorem⁶ fuisse, in mentem venire non posset?

Quid ergo ait Marianus tribunus plebis, qui nos Syllanos in invidiam rapit? *Quæ post Marium & Carbonem consules agri⁷, ædificia, lacus, stagna, loca, possessiones, cælum & mare prætermisit, cætera complexus est. Publice data, assignata, vendita, concessa sunt.* A quo, Rulle? Post Marium & Carbonem consules, quis assignavit? quis dedit? quis concessit, præter Syllam? *Ea omnia eo jure sunt.* Quo jure? labefactat videlicet nescio quid: nimium acer, nimium vehemens tribunus plebis Syllana rescindit. *Ut quæ optimo jure privata sint.* Etiamne meliore, quam paterna & avita? meliore.

At hoc Valeria lex non dicit: Corneliae leges non sanciant: Sylla ipse non postulat. Si isti agri partem aliquam juris, aliquam similitudinem propriæ possessionis, aliquam spem diuturnitatis attingunt: nemo est tam imprudens istorum, quin agi secum præclare arbitretur. Tu vero, Rulle, quid quæris? Quod habent, ut habeant? quis vetat? Ut privatum? at ita latum est, ut melior tui foceri fundus Irpinus⁸ sit, five ager

Tom. V.

Z

Irpi-

⁵ *Aliquem scrupulum*] Nam cui ager datus est, ne rescindantur acta Syllæ metuit; qui amisit, id sperat futurum. *Turneb.*

⁶ *Syllam Dictatorem*] Ita Syllanos agros & assignationes confirmabat, cum post eos consules Sylla dictator fuerit. *Idem.*

⁷ *Agros*] Vetus liber, *agri*, multo meliore scriptura. Agros enim legi non potest, cum sint verba legis Serviliae, ut mirer a quibusdam hoc animadverti non potuisse. *Idem.* Recipit *agri* Grævius.

⁸ *Fundus Irpinus*] Id est, fundus, quem Val-

Irpinus (totum enim possidet) quam meus paternus avitufque fundus Arpinas. Id enim caves. Optimo enim jure ea sunt profecto prœdia, quæ optima conditione sunt. Libera, meliore jure sunt, quam serva: capite hoc, omnia, quæ serviebant, non servient. Soluta meliore in causa sunt, quam obligata: eodem capite obligata omnia, si modo Syllana sunt, liberantur. Immunia, commodiore conditione sint, quam illa, quæ pensitant. Ego Tusculanis pro aqua Crabra vectigal pendam⁹, quia a municipio fundum accepi: si a Sylla mihi datus esset, Rulli lege non penderem.

III. Video vos, Quirites, sicuti res ipsa cogit, commoveri vel legis, vel orationis impudentia: legis, quæ jus melius Syllanis prædiis constituat, quam paternis: orationis, quæ ejusmodi causa¹⁰ insimulare quemquam audeat, rationes Syllanimum vehementer defendere. At si illa solum sanciret, quæ a Sylla essent data, tacerem: modo ipse se Syllanum esse confiteretur. Sed non modo illis cavet; verum etiam aliud quoddam genus donationis¹¹ inducit: & is, qui a me Syllanas possessiones defendi criminatur, non eas solum sancit; verum ipse novas assignationes instituit, & repentinus Sylla nobis exoritur.

Nam attendite, quantas concessiones agrorum hic noster objurgator uno verbo facere conetur. *Quæ data, donata, concessa, vendita.* Patior. Audio. Quid deinde? *possessa.* Hæc tribunus plebis promulgare ausus est, ut, quod quisque post Marium & Carbonem consules possidet, id eo jure teneret, quo qui optimo privatum? Etiamne si vi ejecit? etiamne si clam, si precario venit in possessionem? Ergo hac lege jus civile, causæ possessionum, prætorum interdicta tollentur.

Non

Valgius focer tuis a Sylla accepit. *Latv edanus.* Eundem cum dixisset, agrum corrigens subiecit, quod totum fere Irpinorum territorium (id enim hic ager significat) possideret. *Turnebus.*

⁹ *Ego Tusculanis pro aqua Crabra vectigal pendam*] Prædium suum Tusculanum significat, quod a Tusculanis acceperat, quibus quotannis pro usu aquæ, quæ Crabra dicebatur, vectigal quoddam penderet. *Laured.*

Vide pro Corn. Balbo. *Id est, ob rem hujusmodi causa*] Id est, ob rem hujusmodi, cum tueantur ipsi Syllanas possessiones, tamen id objicere cuiquam ausunt, quod impudentia est maximæ. *Turnebus.*

¹¹ *Donationis*] Eos agros, quos Sylla non dedit, sed quidam in illa reip. caligine occuparunt, & possederunt, confirmat & sancit. Donationem appellat, quod agros illos eis sua lege Rullus donet. *Idem.*

Non mediocris res, neque parvum sub hoc verbo furtum; Quirites, latet. Sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neque venditi, qui a paucis hominibus impudentissime possidentur. His cavet, hos defendit, hos privatos facit: hos, inquam, agros, quos Sylla nemini dedit, Rullus non vobis assignare vult, sed eis condonare, qui possident. Causam quero, cur ea¹² quæ majores vobis in Italia, Sicilia, duabus Hispaniis, Macedonia, Asia quæfiverunt, venire patiamini, cum ea, quæ vestra sunt¹³, condonari possessoribus¹⁴ eadem lege videatis.

Jam, totam legem, intelligetis, cum ad paucorum dominationem scripta sit, tum ad Syllanæ assignationis rationes esse accommodatissimam. Nam focer hujus vir multum bonus est: neque ego nunc de illius bonitate, sed de generi impudentia disputo. Ille enim, quod habet, retinere vult: neque se Syllanum esse dissimulat.

IV. Hic, ut ipse habeat quod non habet, quæ dubia sunt, per vos sancire vult: & cum plus appetat, quam ipse Sylla: quibus ego rebus resisto, Syllanas res defendere criminor. Habet agros nonnullos, inquit, focer meus desertos atque longinquos. Vendet eos mea lege, quanti volet. Habet incertos, ac nullo jure possessos: confirmabuntur optimo jure. Habet publicos: reddam privatos. Denique eos fundos, quos in agro Casinati optimos & fructuosissimos continuavit, cum usque eo vicinos prosciberet, quoad oculis confirmando¹⁵ ex multis prædiis unam fundi regionem formamque perfecterit: quos nunc cum aliquo metu tenet, sine ulla cura possidebit.

Et, quoniam, qua de causa, & quorum causa ille hoc

Z 2 pro-

¹² *Causam quero, cur ea*] Non debetis hanc vendi permittere, cum a Rullo publica donari videatis. Nam si quid vendendum est, potius veneat quod Rullus condonat. *Idem.*

¹³ *Cum ea, quæ vestra sunt*] *Vestra*, Syllani nullo jure occuparunt, cum sint publica. Nam ea Sylla publicavit. *Idem.*

¹⁴ *Possessoribus*] Possessor enim dicitur etiam qui nullo jure tenet. *Idem.*

¹⁵ *Quoad oculis confirmando*] In editis veritate, item Pall. & Cujac. legitur, *oculis confirmando*; ideoque excludere non potui;

tanto quidem minus, quod vulgata, *oculos confirmando*, parum hic quadraret, ob ea quæ proxime præcesserant. Guelicinius nostrum illud mutabat in, *in oculis confirmando*. Sequitur enim *unam fundi regionem formamque perfecterit*. Non damno. Fuit etiam quod idem legeret, *angulus confirmando*. Eandem sane insaniam cupidorum notat Floratius.

O *fl. angulus ille*
Provincias accedit, qui nunc donemat agellum. Gruterus.

promulgavit, ostendi; doceat ipse, num ego possessorem defendam, cum Agrariae legi resisto. Sylvam Scantiam vendis: Respublica possidet: defendo. Campanum agrum dividis: vos estis in possessione: non cedo. Deinde Italiae, Siciliae, caeterarumque provinciarum possessiones, venales ac scriptas hac lege video: vestra sunt praedia, vestrae possessiones. Resistam, atque repugnabo; neque patiar, a quoquam populum Romanum de suis possessionibus, me consule, demoveri: praesertim cum vobis nihil quaeratur. Hoc enim vos in errore versari diutius non oportet. Num quis vestrum ad vim, ad facinus, ad caedem accommodatus est? Nemo. Atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, & praecleara illa Capua servatur: exercitus contra vos, contra libertatem vestram, contra Cn. Pompejum constituitur: contra hanc urbem, Capua: contra vos, manus hominum audacissimorum: contra Cn. Pompejum, decem duces comparantur. Veniant coram, & quoniam me in vestram concionem, vobis flagitantibus, convocaverunt, disferant.

P R O
C. R A B I R I O,
P E R D U E L L I O N I S R E O.
A D Q U I R I T E S.
O R A T I O X V I I I.
A R G U M E N T U M.

HUjus orationis argumentum non aliunde mihi melius explicaturus esse video, quam si ex Dionis historia rem totam perscribam. Ita enim facillime & atrocitas criminis, & genus causae perspici poterit. Neque fere quicquam latebit, quod ad orationis explicationem pertineat. Titus ergo Labienus C. Rabirium ob Saturnini caedem cum accusasset, magnam civitati perturbacionem attulit. Nam Saturninus triginta sex annis ante casus fuerat, & quae in bello, quod cum eo susceptum est, consules fecerant, ex senatus auctoritate omnia gesserant. Itaque senatus auctoritas illo iudicio non leviter tentabatur; ex quo totus civitatis status convellebatur & perturbabatur. Ac Rabirius quidem caedem se fecisse pernegabat; verum tribuni modis omnibus senatus amplitudinem & dignitatem convellere nitebantur, & sibi potestatem omnia pro animi arbitrio & libidine agendi praemuniebant. Ita enim futurum erat, ut iis, qui similia tentare vellet, impune concederetur senatus decreta, quaeque tot ante annis acta fuissent, in disquisitionem vocare. Ergo cum, pro eo ac debebat, senatus id indigne ferebat, tum vero senatorem pop. Rom. innoxium atque proVectum supplicio affectum iri optimates dolebant: sed tamen modis omnibus angebantur, quod civitatis dignitas in crimen & invidiam vocaretur, resque publica improbissimis hominibus permitteretur. Ergo turbulenta factionum studia contentionesque partium